

Státní okresní archiv Klatovy

Cech krejčích Rabí

1787-1856

Inventář

EL NAD č.: 2053

AP č.: 458

Eva Havlovičová

Klatovy 2011

OBSAH

Úvod

I. Vývoj původce archivního fondu	str. 3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	str. 6
III. Archivní charakteristika archivního fondu	str. 6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	str. 6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky	str. 6
Seznam použitých pramenů a literatury	str. 7
Inventární seznam	str. 8

I. Vývoj původce archivního fondu

Společně se zakládáním měst ve 13. století, ať už královských či poddanských, úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní potravinářská řemesla (řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, pivovarníci atd.) a ta nejnütnější pro každodenní život (ševci, krejčí, hrnčíři, zedníci, kováři atd.). Postupem času docházelo ke stále užší specializaci a ke vzniku řady dalších řemeslných oborů (barvíři, brníři, jehláři, kloboučníci, kožešníci, lazebníci, mečíři, mydláři, nožíři, provazníci, puškaři, rukavičkáři, stolaři, vinopalové atd.).

Ve svých počátcích se řemeslníci sdružovali do bratrstev, která měla náboženský, charitativní a reprezentativní účel. Členové bratrstva se účastnili mší, slavností a pohřbů svých členů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry. Podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. V čele bratrstva byl bratrský mistr se 3 – 4 staršími, kteří byli voleni městskou správou. Tento charakter bratrských sdružení se postupně rozšířil o vlastní hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století vznikají první cechovní organizace, jejich vrchol nastal v 15. a 16. století; v této době cechovní řemeslníci určovali život středověkého města, podíleli se v rámci své organizace na řízení, obraně i slavnostech města. Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru (v městečkách mohla být v jednom cechu sdružena i různorodá řemesla), které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. Ve statutech byla zakotvena pravidla pro provoz řemesla a mravní kodex platící pro mistry, tovaryše, učedníky i pro vdovy po řemeslnících.

Správa cechů byla podobná obecní správě. V čele stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Tato volba musela být potvrzena městskou radou nebo vrchností. Cechmistři měli výkonnou a soudní moc nižší instance nad příslušníky cechu, ti se proti rozhodnutí mohli odvolat k městské radě nebo k vrchnosti, dále už jen ke králi. Cechovní soudy rozhodovaly spory mezi mistry, spory mistrů s tovaryši, spory ohledně výroby a prodeje, dluhy, měly pravomoc trestat přečiny proti statutům, neposlušnost, hádky, násilí mezi členy, tedy vše, co mohlo pošpinit čest cechu a řemesla. Cechmistr také spravoval cechovní jmění, které se ukládalo do cechovní pokladnice zvané klenot či matka. Většina příjmů pocházela ze zaplacených poplatků (např. za svolání cechovní schůze, cechovnímu poslu za obeslání členů, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za uhrazení nákladů za poskytnutí dílny k jeho zhotovení, za zápis do mistrovských register, za pohoštění mistrů apod.) a z vybraných pokut. Zároveň se z ní vydávaly půjčky, podpory členům a vdovám, nakupovaly se potřebné věci pro náboženské a cechovní ceremonie. V cechovní pokladně, která byla většinou ozdobena cechovním znakem, byly také uloženy privilegia, cechovní artikule, pečtidlo, písemnosti mistrů i tovaryšů a cechovní archiv.

Cechovní schůze se konaly cca 3 - 4x za rok, platily se zde cechovní poplatky, vyřizovaly se pozůstalosti, dluhy, přijímali se noví mistři, projednávaly se přestupky proti pořádku, cti a mravnosti, řešily se stížnosti na nekalou soutěž atd. Největší byly výroční zasedání cechů, při nich se sešli všichni členové i tovaryši; ti ovšem neměli poradní ani usnášející hlas.

Nejpozději od 15. století měl každý cech svůj znak, který nejčastěji zobrazoval typický výrobek, náradí a pracovní pomůcky příslušného řemesla, materiál a suroviny daného řemesla nebo patrona řemesla či řemeslníků, případně jeho atributy. V kostele měl také každý cech svůj oltář.

Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků

i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

V cechovním pořádku byl nejnižší postaven učedník (učeň), do řemeslnické dílny přicházel okolo 15. roku svého věku, jeho učební doba se postupně ustálila na 3 letech, po tomto období se učeň podrobil tovaryšské zkoušce, po jejímž úspěšném absolvování získal tovaryšský list. Tovaryš se pak dále učil u mistra, ale za svou práci již dostával mzdu. Tovaryši během svého učení tzv. vandrovali od místa k místu, i v cizině, aby získali co nejvíce nových zkušeností. Pokud se chtěl tovaryš usadit a stát se mistrem, musel podstoupit mistrovskou zkoušku a splnit řadu dalších náležitostí.

Zájemce o vstup do cechu musel předložit doklady o svém vyučení ukončeném tovaryšskou zkouškou (tovaryšský list), stát se měšťanem daného města (vlastnit dům), pocházet z manželského svazku (nemanželský původ byl překážkou), a hlavně předložit svůj mistrovský kus a složit příspěvek do cechovní pokladnice, který v průběhu doby stále narůstal. Zpočátku nebylo příliš těžké vstoupit do cechu, ale časem to bylo stále složitější. Cech se postupně uzavíral, ovládlo ho jen pár mistrů, kteří zaměstnávali ostatní samostatné řemeslníky a také učně a tovaryše. Možnosti, jak se stát členem cechu, byly nakonec jen právo dědičné, přiřazení tovaryše do rodiny mistra a sporadicky přistoupení po složení mistrovské zkoušky.

Pro existenci cechů mělo velký význam konání trhů. Při týdenních trzích se prodávaly věci pro každodenní potřebu (ovoce, zelenina, maso, mouka apod.), na trh přicházeli přespolní trhovci - sedláci, kteří zde prodávali své přebytky. Při velkých výročních trzích - jarmarcích měli do města přístup i cizí řemeslníci, nabídka zboží byla pak mnohem pestřejší, bylo možno si také opatřit suroviny pro vlastní výrobu.

Další důležitou výhodou pro řemesla a obchod byla přítomnost obchodní cesty vedoucí městem, s níž byly spojeny nucené sklady. V praxi to znamenalo, že všichni obchodníci byli povinni cestovat po určité cestě, platit cla a v případě nuceného skladu musel kupec v daném městě složit své zboží a nabídnout ho místním měšťanům, kteří zároveň nabídli své výrobky.

Obecně lze cechy dělit na *prosté* (tvořeny jen jedním řemeslem) nebo na *spolucechy*, které tvořilo buď více rovnoprávných cechů (všechny byly vyjmenovány v názvu, cechmistrů byli voleni za každé řemeslo, měli společný oltář i cechovní shromaždiště, např. pekaři a mlynáři, kováři a zámečníci apod.), nebo jedno řemeslo bylo podřízené druhému (v názvu byly jen hlavní řemesla, např. pivovarníci a sladovníci, a jako podružné řemeslo k nim náleželi vozatajové). Velmi často docházelo k propůjčování statut, hlavně pražské cechy nebo cechy větších měst propůjčovaly svá statuta cechům venkovským.

Cechy se chránily před konkurencí, k tomu jim napomáhalo *mílové právo* (na míli od města nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky, mílí se rozumělo cca 9 km) a *cechovní přímus* (řemeslo mohlo být vykonáváno jen v rámci cechu, při čemž existovalo pár výjimek vyplývajících z dvorských svobod či šlechtického patronátu). Tato silná ochrana, omezování iniciativy a konkurence, způsobila jakoby zamrznutí dalšího rozvoje cechů. Zavádění novinek ve výrobě, zvýšení produktivity práce či nových výrobních postupů bylo přijímáno jen zřídka. Každá inovace byla možná, jen pokud ji schválil celý cech. Cechy se tak staly brzdou hospodářského vývoje a rozvoje manufakturní výroby.

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. K tvrdším postupům bylo přistoupeno za Karla VI., kdy byl 16. listopadu 1731 vydán Generální cechovní patent pro české země, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů uvnitř cechu, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora k dozoru nad činností cechů. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány

Generální cechovní artikule pro cechovní pořádky dědičných zemí českých, které sjednotily cechovní předpis v českých zemích. Byly zde napevno zakotveny práva a povinnosti tovaryšů, jejich mzdové podmínky, předpoklady pro získání mistrovského oprávnění, sjednoceny náležitosti učebního poměru a odstraněno vše, co bránilo rozvoji. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo postupně k rušení některých cechů a nové se již nezřizovaly. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat živnost i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým dne 20. prosince 1859 vydal Živnostenský řád platný od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu. Všechny dosud platné předpisy o nabývání živnostenských, továrních a obchodních oprávnění, dále i všechny starší a s tímto živnostenským řádem neslučitelné předpisy, byly prohlášeny za zrušené.

Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Založení poddanského městečka Rabí bylo povoleno na základě žádosti Půty Švihovského z Rýzmburka králem Vladislavem II. Jagellonským. Ten svou listinou z 10. srpna 1499 povolil městečko nejen postavit, ale současně mu udělil i řadu privilegií. Mimo jiné se zde mohli usazovat řemeslníci a kupci a také pořádat trhy. Jednalo se o jeden týdenní střední trh a dva osmidenní výroční trhy, o svátku Nejsvětější Trojice a na den sv. Martina (10. listopadu).

Po vládě rodu Švihovských se majitelé panství rychle střídali, až v roce 1570 získal panství rod Chanovských z Dlouhé Vsi, kterému patřilo do roku 1708. Za jejich vlády bylo listinou Kryštofa Chanovského z Dlouhé Vsi ze dne 2. dubna 1627 povoleno rábským mít trhy, vyrábět a prodávat slad.

V roce 1708 prodal poslední z rodu Chanovských Jan Vilém celé panství kardinálovi a pasovskému biskupovi hraběti Janu Filipovi z Lamberka, ten rábské panství připojil k žichovickému velkostatku, který rod Lamberků vlastnil až do roku 1945. Za jejich působení na rábském panství bylo listinou Marie Terezie z 11. března 1749 uděleno povolení ke konání třetího výročního trhu na den sv. Bartoloměje (24. srpna). Marie Terezie dále svou listinou z 10. října 1761 potvrdila městečku Rabí všechna privilegia udělená za vlády Vladislava Jagellonského. K dalším potvrzením privilegií došlo Josefem II. 7. ledna 1784, Františkem II. 21. února 1794 a 19. srpna 1796, kdy Rabí získalo povolení na konání dalšího výročního trhu na pátek po sv. Josefu.

O počátcích existence cechů nebo jednotlivých řemesel v městečku Rabí se žádné archiválie nedochovaly. Z Berní ruly se dovídáme, že v polovině 17. století zde provozovali svou živnost tito řemeslníci: řezníci, krejčí, pekaři, sládek, kovář, ševci, kolář, tkalci, koželuh, bečvář a zedník.

Na činnost cechů v roce 1860 navázal nově vzniklý Živnostenský spolek Rabí. Jeho stanovy byly schváleny c. k. Místodržitelstvím v Praze 9. února 1862 pod č. 5427. Do tohoto živnostenského spolku byli přičleněni všichni řemeslníci, kteří byli do té doby soustředěni v jednotlivých ceších. Vedení živnostenského spolku tvořili zvolení zástupci z bývalých cechů (jednalo se o cech mlynářů a pekařů, cech obuvníků, cech krejčovský, cech kovářů, kolářů a bednářů).

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

V roce 1954 předal Okresní archiv Horažďovice dochované archiválie cechů městečka Rabí Okresnímu archivu Klatovy, př. č. 31/54. Předávací protokol se nedochoval. Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nedochovaly.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie pocházejí z časového období 1787-1856. Nejstarší i nejmladší záznamy nalezneme v dochované knize počtů a v knize cechovních jednání (1787-1856). Archiválie jsou psány v češtině i v němčině. Úplnost fondu je torzovitá. Jedná se o archiválie II. kategorie. Původce dřívější signatury se nepodařilo zjistit.

Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,11 bm, které tvoří 5 inv. čísel. Jedná se o 1 listinu, 2 úřední knihy, 1 fascikl a 1 pečetidlo. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, mírně plísněmi, knihy jsou okousány od hmyzu a hlodavců. Během inventarizace nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

Během zpracování byla provedena vnitřní změna č. 5/1450 z 11. května 2011, kdy byly z AF Cech kovářů, kolářů a bednářů Rabí, EL NAD 1450, přesunuty archiválie (1 listina, 2 úřední knihy, 1 fascikl, 1 pečetidlo) z let 1787-1856, celkem 0,11 bm, do nově vzniklého archivního fondu Cech krejčích Rabí, EL NAD 2053.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Dochovaná kniha cechovních jednání nás přesně seznamuje s chodem cechu. Na pravidelných schůzkách (konaných většinou jednou za měsíc) se projednávalo přijetí nových mistrů, zajištění tovaryšských i mistrovských zkoušek, stav pokladny, zajištění reprezentace cechu, vybírání poplatků a pokut, situace v městečku a celkový stav řemesla a obchodu.

Knihy počtů nám poskytují přehled o hospodaření početného pořádku krejčovského od konce 18. století do poloviny 19. století. Jsou zde vypsány veškeré výdaje na reprezentaci cechu, na poskytování půjček včetně zaplacených úroků a dále příjmy z vybraných členských poplatků a z poplatků za tovaryšské a mistrovské zkoušky.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2011 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 11. 11. 2011

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku. Žehušice : Městské knihy s. r. o., 2001.

WINTER Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620).* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

HLEDÍKOVÁ Zdeňka, JANÁK Jan, DOBEŠ Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NODL Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku.* Praha : Argo 2002. ISBN 80-7203-448-0.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, první část I. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1927.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, druhá část I. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1928-1929.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, první část II. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1930-1932.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, druhá část II. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1933-1936.

KUMPERA Jan. *Dějiny Západních Čech od pravěku do poloviny 18. století.* Plzeň : Nakladatelství Ševčík 2004. ISBN 80-7291-108-2.

SOKA Klatovy. *Archiv města Rabí, EL NAD 896.*

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. číslo	Sign.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn.
I. Listiny				
1		1792, březen 28., České Budějovice Tovaryšský list Josefa Homolky z Rabí vydaný cechem krejčích v Českých Budějovicích (veduta Českých Budějovic). orig. papír, tisk, 34,8 x 44,7 cm, německy, přitištěná cechovní pečeť pod papírovým krytem		L 1
II. Knihy				
2		Kniha cechovních jednání počestného pořádku krejčovského v městečku Rabí (zázpisy ze shromáždění mistrů a tovaryšů, zázpisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků) papír. vazba, česky, 37,5 x 23,5 cm, potrhané a okousané od hmyzu a hlodavců	1787-1856	K 1
3		Kniha počtů počestného pořádku krejčovského v městečku Rabí (zaplacené poplatky, příjmy a vydání cechu) papír. vazba, česky, 37,5 x 23,5 cm, potrhané a okousané od hmyzu a hlodavců	1787-1856	K 2
III. Spisy				
4		Výuční listy cechu krejčovského	1789-1802	C 1
IV. Typáře				
5	47	Cech krejčovský Rabí – mosazné pečetidlo kulaté, rukojeť železná čtyřhranná, průměr 22 mm, výška 52 mm, v pečetním poli znak cechu krejčovského (v kartuši rozevřené nůžky s bodcem, nad tím koruna), opis: P: P. ZRE. KRESO:M.RABI	[1800]	T 1

Název archivní pomůcky:	Cech krejčích Rabí
Značka archivního fondu:	CK Rabí
Časový rozsah:	1787-1856
Počet evidenčních jednotek:	5 (1 listina, 2 úřední knihy, 1 fascikl, 1 pečetidlo)
Počet inventárních čísel:	5
Rozsah v bm:	0,11
Stav ke dni:	11. 11. 2011
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	10
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 11. 11. 2011-č j. SOAP/040-0774/2011